

Часовоярська загальноосвітньої школи
I – III ступенів №17
Артемівської міської ради Донецької області

Рослинні символи України

Укладач

Карпенко Т.О. – учитель початкових класів
Часовоярської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
№17, вчитель ІІ категорії.

Добірка матеріалів для розширення кола знань
учнів початкових класів про національні символи
українського народу. – 2016, - 14с.

Дана публікація містить добірку цікавих
відомостей, віршів, пісень, загадок, скоромовок, легенд
про предмет національної символіки українського
народу. Добірка призначена для вихователів ГПД,
вчителів початкових класів, учнів.

Посібник схвалено до друку засіданням методичної
ради школи.

Протокол № ____ від _____.

Вступ

Як часто ми в нашому сьогоденні звертаємось до різних символів — тих, що прийшли до нас з минулого, з нашої багатовікової історії; тих, що живуть у народних думах, піснях, переказах і легендах. Ці символи — ознаки нашого роду, що вирізняють нас, українців, з-поміж інших народів, роблять нас самобутніми і неповторними. Ці символи — образ нашої України, пісенного, калинового, солов'їного краю.

У найтяжчі часи своєї історії вистояв наш народ, зберіг свій дух, своє коріння, свої національні святині. І все те краще, що дісталось нам у спадок, ми повинні шанувати і берегти, аби передати нащадкам.

Щоб по-справжньому полюбити свою землю, її неодмінно треба пізнати. Треба вчити історію рідного краю, знати його звичаї і традиції. Тож ця невеличка робота створена з великою надією і великим бажанням допомогти таким маленьким громадянам нашої країни стати справжніми синами і дочками своєї Батьківщини.

Окрім краси, смутку, що промовляє до людського серця, верба дарує багато корисного. Верба – це позначка води на землі. Тому й криницю копають завжди під вербою. На сухому місці це дерево не росте.

«Де стрибає вербиця – там здорова водиця» - говорить народне прислів'я. Мудрість народна зафіксувала тут ще одну характерну здатність верби бути природним фільтром всіляких домішок, що містяться у водах річок та озер. Ось чому люди брали (і сьогодні беруть) воду для пиття у річці під вербою.

Верба – символ і окраса України!

З. Нестеренко

***

Поряд з іншими рослинами верба завжди вважалася рослиною-оберегом. А, надто, вербова гілочка, освячена на Вербну неділю. Нею били кожного зустрічного і примовляли: «Будь великим, як верба, а здоровим, як вода, а багатим, як земля.» Виганяючи вперше худобу на пасовище, вдаряли її вербовою гілкою, щоб уберегти від хвороби та всякої напасті. Наші предки вірили, що освячені гілочки верби оберігають поля від граду, а житло і людей – від хвороб. Для українців верба – символ краси, неперервності життя.

Загадки.

Плаче красуня над річкою:
-Пов'язала би коси я стрічкою,
Та вітер весь час налітає
І коси мої розплітає.

Вірші.

Верба

Над водою, на горбі,
струмки,
Любо, весело вербі.
Довгі коси розпускала,
У ставочку полоскала,
Не потрібен гребінець,
Костенко
Їх розчесає вітерець.
І. Кульська

Верба

Тане сніг, течуть

Ожила травичка.
І до сонця гілочки
Простягла вербичка.

Ліна

Прислів'я і приказки

Де верба, там і вода.
Зігнувся, як верба над водою.
Верба, як трава, ти її покосиш, а вона знову виросте.
Де срібліє вербиця, там здоров'я водиться.

Народні пісні

Ой, вербо, вербо,
Де ти росла,
Що твоє листячко
Вода знесла?

Калина є оберегом рідного дому та уособлює і саму Україну, і рідну домівку, батьків. Калина є чи не найважливішим для українців рослинним символом, що й досі уособлює для нас любов, молодість животворні сили. Калину пов'язують із сонцем, жаром, паланням. Це – знак життя, крові, вогню і смерті. Наші предки зображували калину у вигляді Світового дерева, на верхівці якого птахи дзьобають ягоди. Розквіт калини символізує розквіт дівочої краси і долі. Калина символізує з одного боку – радість, а з іншого – смуток, адже колір її ягід схожий на колір крові. Споконвіку любили українці калину. Садили її коло хати, в садку, на березі над річкою, над ставком. Недарма її так шанували, а тому, що давно помітили її велику лікувальну силу; любувалися її красою. Гілочку калини клали в колиску немовляті: щоб росло дитя таким же вродливим. Хлопчикові дідусь чи тато вирізав з калинового прутика дудочку-сопілку: щоб вона йому розповідала про красу рідного краю, а ще для того, щоб гарна дівчина почула чарівний спів сопілки. В чужому краї над могилою козака побратими садили кущик калини, щоб завжди з полеглим була поряд Батьківщина. Господині з ягід калини готували ліки, додавали в страви, бо помітили, що калина лікує від хвороб та додає сил.

Калина в усі часи була одним з найулюбленіших дерев українців. Вона навесні квітнула білим цвітом, а восени червоніла і чарувала всіх червоними кетягами. Дівчата влітали цвіт калини

у вінки, калиновими гронами прикрашали весільний коровай, ставили гілки калини перед молодими, бажаючи їм міцного кохання і вічної краси.

Квіти калини схожі на дівочий вінок: гарні, запашні.

Своєю красою калина надихала людину на творчість: про неї складено багато пісень, віршів, легенд, розповідей, казок.

Загадки.

Стоїть півень над водою з червоною бородою –
Хто не йде – за борідку щипне.

***

У вінку зеленолистім, у червоному намисті
Видивляється у воду на свою хорошу вроду.

***

У піснях вона й казках,
У вінку й на рушниках,
Давній символ України,
Називається ... (калина)

Вірші.

Червона калина

Червона калино,
Не жаль мені цвіту,
Чого в лузі гнешся?
Не страшно і грому.
Чи світла не любиш,
І світло люблю я,
До сонця не пнешся?
Купаюся в ньому.
Чи жаль тобі цвіту
Та вгору не пнуса,
На радощі світу?

Бо сили не маю.
Чи бурі боїшся
Червоні ягідки
Чи грому з блакиту?
Додолу схиляю.
Я вгору не пнуся,
Я дубу не пара,
А ти мене, дубе,
Отінив, як хмара.

І. Франко

Тече вода з-під явора

Тече вода з-під явора
Яром на долину.
Пишається над водою червона калина.
Пишається калинонька, явір молодіє.
А кругом їх верболози й лози зеленіють.

Пісні.

Ой єсть в лісі калина,	Цвіт-каліну ламала,
Ой єсть в лісі калина,	Цвіт-каліну ламала.
Калина, калина	Ламала, ламала,
Комарики-дзюбрики, калина.	
Комарики-дзюбрики, ламала.	

Там стояла дівчина,	Та в пучечки в'язала,
Там стояла дівчина,	Та в пучечки в'язала,
Дівчина, дівчина,	В'язала, в'язала,
Комарики-дзюбрики, дівчина.	
Комарики-дзюбрики, в'язала.	

Чорнобривці

Цю квітку в народі називають по різному: жовтяками, оксамитками, оксамитцями, бархатками, бо яскраві суцвіття виграють у промінні сонця всіма відтінками лимонних та золотистих, жовтих, оранжевих, червонясто-коричневих барв.

Найпоширеніша назва – чорнобривці - пов'язана зі старовинною легендою про майстрів-чоботарів, які виготовляли особливо гарні, святкові жіночі чобітки, що мали яскраво-червоні халяви та чорні голівки – чорнобривці.

Чорнобривці дуже корисні. З цих квітів роблять пахучу олію, що використовується під час виготовлення парфумів. Сухі квітки і стебла чорнобривців розвішують у коморах, щоб їхній різкий запах відганяв різних комах і мух. Запаху цих квітів бояться багато шкідників різних овочевих рослин. Господині кладуть квіти чорнобривців у розсіл, коли солять помідори, готують з них відвар для лікування горла при застуді.

☀ Вірші.

Чорнобривці

Чорні брови, карі очі –
І хлопчачі, і дівочі.
Посадила чорнобривці
Під віконечком світлиці.

Пережили літню спеку,
До морозу недалеко,
А вони веселі, жваві,
Чорнобривці кучеряві.

Доброзичливі, терплячі,
За любов і ласку вдячні,
Сонечка набрались квіти,
любові,
Розрослися пишним цвітом.
Чорнобривці чорноброві.

Мої милі чорнобривці,
Щирі, добрі українці,
Зичу щастя вам,

В. Паронова

***

Чорнобривці, чорнобривці
Квітнуть в тиші вечоровій.
Чорнобривці чарівні
Так і просяться в пісні.

***

Чорнобривці цвітуть,
Чорнобривці – диво-квіти,
Пахнуть гірко і весело.
Навесні посіяні.
Стежку цвітом в садку,
Мов вогнем занесено.
Ви, немов роки мої,
Закохані, замріяні.

***

Чорнобривці

Чорнобривців насіяла мати
Я розлуки і зустрічі знаю,
У моїм світанковім краю.
Бачив їх у чужій стороні.
Та й навчила веснянки співати
Чорнобривці із рідного краю,
Про квітучу надію свою.
Що насіяла ти навесні.
Як на ті чорнобривці погляну,
Як на ті чорнобривці погляну,
Бачу матір стареньку,
Бачу матір стареньку,

Бачу руки твої, моя мамо,
Бачу руки твої, моя мамо,
Твою ласку я чую, рідненька.
Твою ласку я чую, рідненька.

Прилітають до нашого поля
Із далеких країв журавлі.
Розцвітають і квіти, і доля,
На моїй українській землі.
Як на ті чорнобривці погляну,
Бачу матір стареньку,
Бачу руки твої, моя мамо,
Твою ласку я чую, рідненька.

М. Сингаївський.

Легенди

Легенда про чорнобривці

Давно це було. Мирно жили і працювали люди на своїй землі. Та прийшли вороги, несучи із собою сльози та горе. Вони забирали в полон хлопчиків 5-8 років. Удерлися вони й до села, де жила Любава зі своїми дітьми. Матері розпачливо шукали порятунку у бабуні Ясновидиці. І Любава прибігла до неї зі своїм синочком Карооком. Сивочола бабуня пригорнула до себе хлопчиків і, мовивши слова заклинання, перетворила їх на прекрасні кущисті квіти. Вони були чорнобривими і ясноокими, як хлопчики. «Тепер залишайтеся у матерів, і не болітиме у них серце за вас», сказала бабуня і впала, порубана ворогами. Не стало людини, яка могла б повернути життя цим дітям. Заклякла над квітами й мати. Так і zostалися в Україні Хата, Мати і Чорнобривці, як одне ціле. Відтоді немає в Україні куточка без білої хати і чорнобривців, що милують материнське серце до сивих морозів.

Барвінок має широке визнання у багатьох народів. Через свою прекрасну синю барву був, навіть, суперником незабудки.

Його вважали провісником весни.

Блискучо-зелене тверде листя не гинуло від холоду й зимою і під снігом зберігало свій колір. Тому квітку перенесли з лісу в сади як символ радісної, життєдайної сили.

Людина, яка споконвіку прагнула залишатись молодою, здоровою, радісною, щасливою, почала приписувати барвінкові особливу, чарівну силу. Наші прашури клали в колыску немовляті гілочки барвінку, щоб зростало дитя, вбираючи від рослини міць, життєві сили. А ще й тому, що вірили в те, що барвінок відганяє всяку нечисть.

М. Золотницький

***

Українці вважали барвінок загадковою рослиною. Про цю рослину існує безліч легенд і повір'їв. Він вважався оберегом від нечистих сил і ворожіння. Дівчата вплітали його у свій весільний вінок, господині готували з нього відвар від простуди, у відварі з барвінку купали немовлят, щоб вони росли здоровими і щасливими, прикрашали ним святковий хліб, хату, бо вважали його символом життя. Його садили біля криниці, щоб вода була чиста й цілюща. Барвінок ми зустрічаємо на кладовищі, адже він – символ вічної пам'яті. Барвінку здавна приписували чудодійну силу. Його вважали талісманом, що оберігає людину від недругів. Тому його вішали над вхідними дверима хати і ніколи не викидали на смітник, а тільки у воду, щоб він не загинув від спраги. Барвінок символізує також віру в свої сили, красу, юнацьку силу і дівочу вірність.

❁ **Загадки.**

Лист зелений і міцний,
Цвіте синьо, лист зелений,
Сніг для нього нестрашний,
Хоч усе мороз поб'є,
А коли весну стрічає,
А його не займає.
Сині очі розкриває.

***

Блакитні квітки, як джерельця,
Землю килимом вкриває,
А кожна по п'ять пелюсток.
Синьо-синьо розквітає.
Розлогі, хрещаті стебельця
в'ється стрічкою в'юнкою,
Відразу з кількох гілочок.
Всіх вітає із весною.
І взимку він теж зеленіє.
Народ його любить завжди.
От хто ж відгадати воліє,
Ключ загадки скраю знайди!

❁ **Вірші.**

Зелене листя,
Зелений килим
Зима сховала
Під снігом білим.
За ним дивилася,
Доглядала,
Весні-красуні
Подарувала.

Барвінок

Весна з любов'ю
Прийняла килим,
В струмках співучих
Його омила.
І на галяві
Його прослала,
Барвінком синім
Позаквітчала.

В. Паронова

***

Барвіє барвінок у нас біля хати,
Синіє над стежною ніжний, хрещатий.
І каже барвінок: «Є квіти у мене,
І листячко те, що й узимку зелене»

***

Недавно ще гула метелиця...

Недавно ще гула метелиця,
Іще лежить в низинах сніг,
А вже барвінку листя стелиться,
Зеленим килимом до ніг.
Воно під снігом і під кригою
Всю зиму зелень берегло.
І перше стрінуло з відлигою
Весняне сонце і тепло.

Н.Забіла

Легенди

Легенда про синьооку квіточку

Жили колись у любові і злагоді чоловік із жінкою. А найбільшою втіхою для них був їхній синочок на ймення Бар. Він виріс і став ставним парубком. У нього закохалася дівчина, яка мала маму-відьму.

Але Бар любив дівчину на ймення Вінка. Тоді вирішили мати-відьма зі своєю донькою помститися Барові і Вінці. Прийшли вони до весільних воріт, де стояли молодята, покропили водою та й пішли. А на місці молодят нікого не стало. Упала Барова матінка на те місце, де тільки що стояв її син, скропила те місце сльозами. І на очах у людей сталося диво – із землі проросло зелене зілля, уквітчане дрібненьким блакитним цвітом...

Назвали те зіллячко люди барвінком. І тягнеться він до хат, до батьківських могил. А на згадку про двох закоханих – Бара і Вінку – кожна дівчина вплітає барвінок у свій весільний вінок.

Тополя — символ дівочої краси, вроди, стрункого стану. Тополя — символ жіночої долі, вдови: «Ой одна я, одна, як тополя у полі». Ще за часів язичництва тополя вважалася священним деревом і рубати її можна було лише для розпалювання жертовного вогнища.

Побутувало в народі і свято Тополі. Влаштували його наприкінці весни. Для цього обирали найкращу, найстрункішу дівчину, піднімали їй руки над головою, прикрашали їх хустками, намистом і стрічками, одягали на голову вінок з тополиного листя і водили її селом, лугом, полем, співаючи пісень.

На Зелені свята гілки тополі поряд з гілками інших дерев втикали у ворота, вішали під стріхою, у хлівах, аби відігнати нечисту силу.

Тополі звичайно висаджували на узбіччях доріг. Ці горді струнки дерева дійсно ніби охороняли шлях. Тополя — це те дерево, яке чуже добре очищає забруднене повітря, робить його прозорим та цілющим. Колись чумаки, що їздили в Крим по сіль, втомившись у дорозі, влаштували собі ночівлю саме під тополями і ранок зустрічали свіжими та бадьорими.

☀ Вірші

ТОПОЛИНА

Тополина завихреність віт
Замітає захмареність літ,
Ловим давній завіяний пух
Біла піна від літніх задух.
Гонить вихор кошлатий килим,
Тепле літо втікає за ним,

Тополя

В глибокій тиші, серед
поля,
Стоїть скрегоче, ледь
жива,
Струнка чаруюча тополя
Ридає, душу розрива.

Понесе в невідомі краї
 Неповторні молитви свої.
 Заховалися тіні м'які
 В невагомість - тополь
 пелюстки,
 З-за туману чаклується міф
 Без омани фальшивих оліф

☀ *Загадки*

Серед літа, мов пір'їнки,
 Стиха падають сніжинки.
 Під віконечком у Олі
 Цвітом вкрилися ... (Тополі)

***

Як дерево називається, що влітку в білий пух
 одягається? (Тополя)

☀ *Пісні*

Ой стояла тополя край поля.
 — Хто ж тебе, тополе, обполе?
 Хто ж тебе, дівчино, пригорне?
 Обізвався та й хлопець молоденький:
 — Я ж тебе, тополе, обполю;
 Я ж тебе, дівчино, пригорну.
 *****

Ой у полі дві тополі,
 Одна одну перехитує.
 А в козака дві дівчини,
 Одна одну перепитує...

Немає з ким їй
 розмовляти,
 Колише вітер, мов дитя,
 Скоріше хочеться зів'яти
 ...
 І сніг навів забуття...
 Зима минала, вже й
 дощило,
 Крізь сніг пробилася
 трава,
 Тополю сонце пробудило,
 А та, не рада, що жива.
 Тополя ще не зрозуміла:
 - Це хто лепоче при землі?
 - А як побачила - зраділа,
 І захват грає на чолі.

☀ *Легенда*

“Були собі три подруги. Жили вони душа в душу: чи на весілля, чи на вечорниці — завжди разом. Якось, кажуть, на Івана Купала, пішли всі три подруги квіти збирати. Збиралися вертатися в село, та почули шалений кінський тупіт.

— Ой лишенько, татари! — крикнула одна.

— Загинемо в річці, а не дамося татарам у руки! — крикнула друга.

А татари вже заміряються кидати аркани.

— Господи, зроби так, щоб ми стали тополями, — крикнула третя. Всі троє відразу стали тополями й зашелестіли листом. Жахнулися татари і втекли назад, не заподіявши селу ніякого зла”. Інший варіант легенди: “Пішли три рідні сестри з матір’ю в поле плоскінь вибирати. Раптом налетіли татари.

— Ой матіночко, татари, рятуйте нас!

— Краще станьте тополями, як маєте потрапити в татарський полон, — вигукнула мати й одразу впала, вражена татарською стрілою. Татари накинули на сестер аркани, але аркани були вже не на дівочих плечах, а на тополях. Татари злякалися і втекли. Село було врятоване, а сестри так і залишилися стояти тополями на віки-вічні. Чи так воно було, чи ні, але, кажуть, що нібито весняними місячними ночами тополі стають дівчатами, плачуть і проклинають татар, що стратили матір, і що довіку стоятимуть тополями”

